

УДК 811.112.2'37

Наталія Романова
(м. Херсон, Україна)

ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОГО ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ

У статті проаналізовано частотність уживання емотивної лексики в сучасному німецькому поетичному мовленні, розглянуто графемні засоби її реалізації, з'ясовано структурні й семантичні особливості досліджуваних одиниць. Особливу увагу приділено фоностилістиці й тематичним полям, на яких вибудовуються душевні переживання ліричного героя, його емоційне ставлення до навколишнього світу.

Запропоновано комплексну класифікацію емотивної лексики, виявлено прямокореляційний зв'язок між полісемією емотива і його функціонуванням у поетичному мовленні та залежність частоти поширеності певної лексеми від мовної картини світу автора.

Ключові слова: емотиви, емотивна лексика, емотивне значення слова, емотивність, емоція, поетичне мовлення, поетичний текст.

В статье проанализирована частотность употребления эмотивной лексики в современной немецкой поэтической речи, рассмотрены графические средства её реализации, определены структурные и семантические особенности исследуемых единиц. Отдельное внимание уделено фоностиллистике и тематическим полям, на которых выстраиваются душевные переживания лирического героя, его эмоциональное отношение к окружающему миру.

Предложено комплексную классификацию эмотивной лексики, выявлено пряموкорреляционную связь между полисемией эмотива и его функционированием в поэтической речи и зависимость частоты распространения определённой лексемы от языковой картины мира автора.

Ключевые слова: поэтическая речь, поэтический текст, эмотивная лексика, эмотивность, эмотивное значение слова, эмотивы, эмоция.

The article analyses the usage frequency of emotive vocabulary in modern German poetic speech, its graphic means are examined, structural and semantic special features of the investigated units are defined. Particular attention is paid to phonostylistics and thematic fields within which the emotional feelings of a lyric character and his emotional attitude to the surrounding word are formed.

The complex classification of emotive vocabulary is offered; direct correlation between the polysemy of an emotive unit and its function in poetic speech, spread frequency's dependence of a lexical item on the author's language picture are proved.

Keywords: emotion, emotive meaning of the word, emotive nature, emotive units, emotive vocabulary, poetic speech, poetic text.

У вітчизняних і зарубіжних філологічних студіях поетичний текст вивчається у різних аспектах. Дослідників цікавить, зокрема, проблема синтаксису віршованого мовлення (О.В. Заболотська, Н.Б. Неборсіна, Н. Шевельова-Гаркуша), словесних поетичних образів (Н.Д. Арутюнова, Л.І. Белехова), компаративних блоків (Н.В. Ярова), особливостей власної назви (С.М. Співак), жанрової специфіки поезій (О.А. Ляшик, Р.М. Манько), функціонування одиниць мовної системи (І.В. Арнольд, І.І. Ковтунова, А.П. Критенко, Ю.М. Лотман, Н.В. Петренко та ін.), лексичної семантики (Н.В. Романова, О.І. Семенюк, Л.Ф. Українець), фоносемантичний базис (О.А. Тарасова), кольорово-звукова картина світу (О.В. Заболотська), лексико-

стилістичні (Н. Грицик, Л.М. Хрущ) та прагматичні (Я.С. Грищенко) характеристики, формування і функціонування тропів (Л.В. Кравець, О.А. Москвичова, О.В. Юрченко), трансляція ефекту комічного (Р.С. Колесник), народнопоетичного (А.К. Мойсієнко), філософського (І.М. Одрехівська), суб'єктивного (М.О. Рой), естетичного (І.Ю. Марченкова), семантичного (Н.В. Романова) тощо.

Актуальність дослідження емотивної лексики в німецькому поетичному мовленні зумовлена тим, що емотиви не лише відображають рівень підготовки мовців до емотивної комунікації, але й інформують про культуру етнічного емоційного спілкування та глибину знань етносу про емоції. Під емотивною лексикою / емотивами розуміємо в нашій студії сукупність слів і словосполучень національної літературної мови, що позначають емоції людини й тварини.

Спостереження над досліджуваним матеріалом свідчить про факт обмеження використання емоційного не тільки психічної категорії, але й соціальної та художньої [9–12]. Основною причиною обмеження, на наш погляд, є зрушення у мовній картині світу [8, с. 224–225]. Мовна картина світу, як відомо, відображає певний спосіб сприйняття і організації світу, тісно пов'язана з концептуальною картиною та образом світу [2, с. 350]. Характерними рисами названих феноменів є консерватизм, змінність і динамізм. Консерватизм полягає у збереженні реліктів попередніх поглядів, уявлень, понять, вірувань етносу в лексичній і граматичній структурах [1, с. 61], змінність – у природному розвитку цивілізації, що можна простежити на тезаурусі мови [7, с. 174], динамізм – у процесах накопичення та втрати номінативних одиниць [4, с. 1].

Залежно від частоти використання у сучасному німецькому поетичному мовленні, емотивна лексика поділяється умовно на три групи: активно, мало й рідко вживану. Активно вживані емотиви мають індекс "3" і вище (*Ach* 5, *ach* 4, *ängstlich* 3, *aus Spaß* 3, *erstaunlich* 3, *Erstaunliches* 4, *Glück* 5, *glück* 4, *Lachen* 3, *lachen* 7, *Lächeln* 3, *lächeln* 8, *lust* 4, *staunen* 4, *traurig* 5, *weinen* 4) – усього 68 випадків, мало вживані – індекс "2" (*doch*, *erschrecken*, *erstaunen*, *feige*, *froh*,

gern(e), glick, glücklich, glückskind, kränken, lachend, lieb, Lustig, scheiße, Schmerz, schmerz, Schuld, staunend, überraschen) – усього 38 випадків і рідко вживані – індекс "1" (*Ach so, Angst, Angst haben, Angelächelt, auf das Glück, aufgeschreckt, begeistern, beruhigen, beschämend, bestaunend, egal, Enttäuscht, erstaunt, vor Erstaunen, Freude – Angst, fröhlich, glücklich, (sich) fürchten, fürchterlich, glücklich, glücklichsein, Glücksfee, glückwunsch, grausam, hassen, des Herzens Schwere, interesse, jammern, lächelnd, Leidenschaft, leider, lustig, lustvoll, melancholie, neugierig, O, o, och, Oh my God, peinlich, quälen, Scheißkerle, keinen Schmerz spüren, schmerzhaft, mit schock, schüchtern, schuld sein, schweigend, seelenkrankheit, sich sehnen, Sehnsucht, Selige, keine Sorge, spaßen, spaßmacher, mit spinnenangst, Stolz, trauer, Traurigkeit, sich überraschen, unruhig, unverschämt, verschulden, verspotten, verwundert, weh, weh tun, Weinende, wund machen, Wunder, sich wundern, wutgeheul)* – усього 73 випадки.

Відповідно до наведених прикладів, домінують рідко вживані емотиви, які розрізняються за формою і змістом. За формою вираження названі емотиви поділяються на слова (59) й словосполучення (14), за змістом кваліфікуються як: позитивні (38), негативні (29), амбівалентні (3) й невизначені (7). Найбільш активними необхідно визнати соматичні дієслова *lachen* 7 і *lächeln* 8, семантика яких репрезентує нервово-м'язові прояви емоції радості [5, с. 149–152].

Спостерігається стійка тенденція до написання емотивних іменників прописними літерами: *daß, falls verblutend, er nicht **schmerz** empfinde* [10, с. 60], *ein **lächeln**, aufgesetzt als rund- / schreiben und dazu ein gesicht als sach- / leistung abliefern, als nebenprodukt* [12, с. 15]; використання психологічної / медичної термінології: *was sind monstren andres als / die vorstufe einer demonstration / einer studie in **melancholie** die nichts ist / als ein schlagschatten heller ausgelassenheit* [там само, с. 206], [...] *krebs / ist eine **seelenkrankheit**, / hat neulich jemand im fernsehn / gesagt. und ich dachte, / dass dort gott wohnt* [там само, с. 14]; стилістично забарвленої лексики: *Ich rannte schneller als ein Mensch, so dass ich plötzlich / mitten im Sprung **erstarrte**, und meine Stimme / **erstarrte** gleichzeitig mitten im fürchterlichen*

Schluchzen [9, с. 17], *Hallo ihr da draußen / Hallo du da innen. / Scheißkerle* [11, с. 68]; емотивів із делябіалізованими голосними $\ddot{u} > i$: *vier dein glied ein / glücklich zu sein* [10, с. 45]; стійких словосполучень: *In Gottes Bart schwimmen Sterne wie Fische / mit Augen rund vor Erstaunen, sittsam und sanft* [9, с. 42], *Das nicht allzu häufige Sehen der Sterne / Macht meine Seele ganz wund* [11, с. 30], а також поєднання у семантичному просторі висловлювання емотивів і соматизмів: *Von der Stille getröstet und satt / leckt die Weinende ihre strahlenden Lippen* [9, с. 14].

Трапляються випадки фонематичної варіативності емотивних іменників, як-от наприклад, у віршах Е. Яндля "hoffnung" *in die effnung / vier dein glied ein / glücklich zu sein / glück / glück* [10, с. 45] і "die zwei" *denn deren frage ging / nach lebens glück / als antwort blieb/ von ihnen ungewollt / sein mißgeschick zurück* [там само, с. 69], нашаровування запозичених апелятивів із англійської мови на питомі емоційні вигуки, наприклад, у вірші Д. Кеттлера "Bingo!" *Oh my God, you won the peeeeCOCK! / zupft der Transvestit dem Seligen am Holzfällerhemd herum* [12, с. 104], оказіоналізми у вірші К. Шмерль "Mundvolle": *Die Felder sind schon gelbe flache Gräber, Sonnen. / Sie scheren sich nicht um Treue und um Hinkedei-Lächeln* [там само, с. 150], антонімія у Б. Ліргеймера "Wilder Sand": *So hart darf man sich nicht selbst küssen. / Mit so wenig Zärtlichkeit sich nicht bemitleiden* [11, с. 52] і в У.А. Зандіг "es ist später, als du denkst, laurentia": *das taube gefühl kommt nicht von irgend / woher. Erinnerst du dich an dieses (sage / jetzt) tier, das du vor einiger zeit noch / gewesen sein musst [...]* [12, с. 135], у К.-Х. Ельце "wallis": *WIR WERDEN –erden uns & sagen / nichts passiert, WIR SCHLAFEN EIN –nein* [там само, с. 33].

За типом словотвірної форми виокремлюються три різновиди емотивної лексики: **проста** (непохідна): *Spaß, Ach, lachen, lust*, **похідна**: *traurig, erstaunen, glücklich, staunend* і **складна**: *glückskind, Sehnsucht, glückwunsch, wutgeheil*; за способом словотворення емотиви класифікуються на п'ять різновидів, а саме: **суфіксальні**: *grausam, erstaunt, neugierig*, **префіксальні**: *verschulden, erschrecken, unruhig*, **словоскладенні**: *Glücksfee, spaßmacher, glücklichsein*, **напівсуфіксальні**: *lustvoll, Sehnsucht* та **субстантивати**: *Erstaunliches, Lachen, Weinende*; за

частиномовною ознакою аналізовані елементи розмежовуються на повнозначні й неповнозначні лексико-граматичні розряди. До повнозначних лексико-граматичних розрядів належать: емотивні **іменники**: *Schuld, Angst, Stolz*, **прикметники**: *froh, erstaunt, fröhlich*, **дієслова**: *jammern, fürchten, sich überraschen* і **прислівники**: *vor Erstaunen, gern(e) 2, leider*, до неповнозначних – емоційні **вигуки**: *O, o, och* та емотивні **частки**: *Hätte ich doch lieber allzu oft um Worte gerungen / Worte die absterben in meinem Bauch* [11, S. 52]. Домінують емотивні іменники (50 випадків), що свідчить про предметність емотивності в сучасних німецьких поетичних творах.

Семантичний діапазон досліджуваного матеріалу за знаком модальності можна згрупувати таким чином: найменування позитивних, негативних, невизначених емоцій та почуттів. Назви **позитивних** емоцій представлено: 1) **радістю** (67) *Angelächelt, auf das Glück, aus Spaß 3, begeistern, froh 2, fröhlich, fröhlicher, gern(e) 2, glick 2, glücklich, Glück 5, glück 4, glücklich 2, glücklichsein, Glücksfee, glückskind 2, glückwunsch, Hinkedei-Lächeln, Lachen 3, lachen 7, lachend 2, Lächeln 3, lächeln 7, lächelnd, lieb, lust 4, Lustig 2, lustig, lustvoll, Selige, spaßen, spaßmacher*; 2) **подивом** (38) *Ach 5, ach 4, Ach so, bestaunend, erstaunen 2, erstaunlich 3, Erstaunliches 4, erstaunt, vor Erstaunen, O, o, och, Oh my God, staunen 4, staunend 2, überraschen 2, sich überraschen, verwundert, Wunder, sich wundern*; 3) **провиною** (4) *Schuld 2, schuld sein, verschulden*; 4) **соромом** (3) *beschämend, schüchtern, unverschämt* і 5) **інтересом** (2) *interesse* і *neugierig*; найменування **негативних** емоцій конституювано 1) **сумом** (31) *doch, Enttäuscht, des Herzens Schwere, jammern, kränken 2, leider, melancholie, quälen, Schmerz 2, schmerz 2, schmerzhaft, sich sehnen, Sehnsucht, trauer, traurig 5, Traurigkeit, weh, weh tun, weinen 4, Weinende, wund machen*; 2) **страхом** (16) *Angst, Angst haben, ängstlich 3, erschrecken 2, feige 2, fürchterlich, (sich) fürchten, grausam, mit schock, schüchtern, mit spinnenangst* і 3) **гнівом** (3) *hassen, Scheißkerle, wutgeheul*; назви **невизначених** емоцій (8) апелюють до **відчуттів** *peinlich, keinen Schmerz spüren*, (відсутності) **хвилювання** *beruhigen, egal, keine Sorge, taube gefühl, unruhig*, **мовчання**

schweigend; назви **почуттів** (4) відображаються **радістю–страхом** *Freude – Angst*, **пристрастю** *Leidenschaft*, **гордістю** *Stolz*, **насмішкою** *verspotten*.

Із наведених кількісних даних видно, що переважають позитивні емоції – усього 114 випадків. Перший щабель посідає формально емоція **радісті**, другий щабель – емоція **подиву**. Теоретично реєстр базових емоцій очолює **інтерес** [5, с. 20]. Такі суттєві зрушення в ієрархії списку, як уже зазначалось, зумовлені формуванням нової мовної картини, специфікою національного прояву емоційного, особливістю постмодернового поетичного тексту, який ототожнюється з об'єктивною реальністю, залучає адресата до гри-інтерпретації, перетворюючи його на співавтора [3, с. 202]. Сюди додається емотивність інших рівнів мови: фонологічного *bette stellen sie die tassen auf den tesch / perdon / stellen sie die tassen auf den tesch / perdon* [10, с. 16], *hai mai shai skai ai lait ai saed sai flait: ai didnt. bat ai trait* [12, с. 41], морфологічного *vergewissere dich! sei nicht am hang / man will dich haben ÜBERALL –all / ÜBERFALL –fall* [там само, с. 32], синтаксичного *& die sonne schneidet tausend goldnen augen gleich / mal durch die blattverzweigten / -geigten beiden hello? do you / speak english?* [там само, с. 143].

Звукові повтори в наведених прикладах представлено асонансом, алітерацією, паронімічною атракцією, морфологічні повтори – твірними основами й напівпрефіксом із просторовим значенням, синтаксичні повтори маніфестовано риторично-питальними конструкціями без питального слова, що позначають формули етикету. Відбувається взаємодія, взаємопроникнення, взаємозбагачення емотивності різних рівнів мови в межах лінгвістичного контексту поетичного тексту. Вивчення закономірностей і особливостей окресленої діалектики емотивності може бути перспективою подальшого дослідження.

Повтори емотивного значення слова утворюють його тематичне поле. Відповідно до наведеного вище семантичного діапазону емотивів, можна виділити основні й похідні тематичні поля. Основні тематичні поля – "позитивні емоції", "негативні емоції", "невизначені емоції" та "почуття". Тематичне поле "**позитивні емоції**" підпорядковує собі п'ять похідних тематичних мікрополів:

"радість", "подив", "сором", "провина", "інтерес", тематичне поле **"негативні емоції"** охоплює три похідні тематичні мікрополя: "сум", "страх" і "гнів", тематичне поле **"невизначені емоції"** можна структурувати таким чином: "психічні процеси" й "психічний стан" і, зрештою, тематичне поле **"почуття"** постає у вигляді чотирьох похідних тематичних мікрополів: "позитивні – негативні почуття", "сильні почуття", "моральні почуття", "соціальні почуття". Почуття в онтогенезі з'являються пізніше, ніж ситуативні емоції. Суттєвою ознакою почуттів є предметність, яка може бути як конкретною, так і узагальненою. У почуттях відображається стійке узагальнене ставлення людини до предметів, явищ, подій, інших людей, що спонукає діяти певним чином щодо них [6, с. 135]: *Nach dem Essen kommen die Nachbarskinder / und verspotten mich* [12, с. 176].

У наведеному прикладі йдеться про міжособистісні стосунки між ліричним героєм і сусідськими дітьми, які приходять після обіду і глузують над чоловіком. Причина глузування – численні обіцянки ліричного героя змінити себе, своє життя, свій статус. Зміни торкаються насамперед маси тіла (*Ich werde abmagern trotz Appetit*), фізичної діяльності (*Ich werde weg ziehen. / Die Tasse heben*), споживання алкоголю (*Meine Hand rutscht über das beschlagene Bierglas*), відповідальності за рідних і близьких людей (*Ich brauche keinen Bruder, keine Familie*), світосприйняття (*Vielleicht sollte ich weg gehen, eine Schönheit kennenlernen*), думок (*Ich denke an meine Wünsche nach. / Nähere Erklärung zur Zeit keine*).

Перебуваючи в реальному світі, ліричний герой ототожнює його з ірреальним світом. При цьому перехід від реального до ірреального світу забезпечує зарубіжна музика, телебачення і відеоігри, а перехід від ірреального до реального світу – вчинки й гуманність дітей, світло кишенькового ліхтаря. Реальний і ірреальний світи поєднуються через штучне світло, яке скеровується і контролюється людиною, підпорядковується їй. У цьому контексті людина мислиться творцем штучного, омріяного, бажаного світу. Звідси випливає

дистанційність, дисгармонійність, асиметричність між внутрішнім і зовнішнім світом ліричного героя.

Внутрішній світ уміщує емоційний і духовний стани, є похідним від зовнішнього світу, що постає у своїй природній величі й красі. Внутрішній світ може бути релевантним ідеальному світу (*Ich denke, so ist das Paradies*), об'єктивній реальності (*Ich stehe auf, falle wieder hin, / werde in ein Zimmer getragen*), або ірреальному, штучному буттю (*Wenn man überall leben könnte, dann wäre alles egal*). Така лінійне бачення "енциклопедичності світу й буття (життя)" не може не спричинювати *глузування*. Діти тонко відчують складний зв'язок між філософськими феноменами: світ для них – жива цілісність, єдність, а буття – частина цієї цілісності. Між цілим і частиною чи частиною і цілим не може бути штучної діалектики. Глузуючи з вчинків дорослих, діти тим самим намагаються допомогти в пошуках істини, смислу світу й життя.

Кожне з похідних тематичних полів характеризується певними лексико-граматичними гілками, серед яких: субстантивна, ад'єктивна, вербальна, адвербна, інтер'єктивна, партикельна. При цьому найбільш продуктивною, семантично розмаїтою і вживаною є **субстантивна** гілка, до малопродуктивних, семантично обмежених і рідко вживаних належить **партикельна**, відповідно.

Обсяг лексико-граматичних гілок у тому чи тому похідному тематичному полі варіює від двох (**субстантивна, вербальна** – "провина", "гнів", "почуття", **ад'єктивна, вербальна** – "сором", "невизначені емоції", **субстантивна, ад'єктивна** – "інтерес") до п'яти (**субстантивна, ад'єктивна, вербальна, адвербна, інтер'єктивна** – "подив", **субстантивна, ад'єктивна, вербальна, адвербна, партикельна** – "сум") номінацій. Така лексико-граматична градація має семантичні або стилістичні підстави, корелює з комунікативними установками автора чи ліричного героя.

Отже, аналіз емотивної лексики в сучасному німецькому поетичному мовленні засвідчив обмеження корпусу її використання. Крім того, встановлено тенденцію до формування емотивності за участю графічних засобів, спеціальної

(терміни) та стилістично забарвленої лексики, запозичень із англійської мови. На основі антонімів формуються суперечливі, нетипові поняття, що надають поетичним текстам експресивності, певною мірою епатажності, або, навпаки, пом'якшують, сентаментизують їх. Перспективними напрямками дослідження являються студювання в історичному вимірі, з лінгвокогнітивних чи лінгвокультурологічних позицій, або крізь призму зіставної семантики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абаев В. И. Общее и сравнительное языкознание / В. И. Абаев Избранные труды. Т. 2. – Владикавказ : Ир, 1995. – 724 с.
2. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика / Ю. Д. Апресян Избранные труды. Т. 1. – М. : Языки русской культуры, 1995. – 472 с.
3. Білозуб А. Особливості постмодерного тексту / А. Білозуб // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. "Лінгвістика". – Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. – Вип. 12. – С. 201–204.
4. Жаналина Л. К. Номинация как форма речевой деятельности : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Л. К. Жаналина. – Алмааты, 1994. – 49 с.
5. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард ; [пер. с англ. В. Мисник, А. Татлыбаева]. – СПб. : Питер, 2008. – 464 с.
6. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості : [навч. посібник] / Т. С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
7. Телия В. Н. Метафоризация и её роль в создании русской языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173–204.
8. Тропина Н. П. Семантическая деривация: мультипарадигмальное исследование / Н. П. Тропина. – Херсон : Изд-во ХГУ, 2003. – 336 с.
9. Gaponenko M. Nachtflug / Marjana Gaponenko. – Frankfurt a/M. : POLONIUS, 2007. – 78, [2] S.

10. Jandl E. *einer raus, einer rein* / Ernst Jandl. – [2. Aufl.]. – Berlin : Klaus Wagenbach Verl., 2009. – 96 S.
11. Lierheimer B. *Manchmal sehe ich die Sterne* / Bernhard Lierheimer. – Kherson : Ailant, 2008. – 76 S.
12. Neubuch. *Neue junge Lyrik* / [hrsg. von Ron Winkler]. – Riemerling : yedermann Verl., 2008. – 237, [3] S.